

VIRAL ETNOGRAFI

CATRINE SUNDORF KRISTENSEN, METTE TERP HØYBYE,
CHARLOTTE NØRHOLM, MALTHE BARNKOB LEHRMANN, JULIE
KAMPE ZISKA, ANDREAS ROEPSTORFF OG JENS SEEBERG

Siden december 2019 har coronavirus spredt sig fra Wuhan i Kina til resten af verden. Undervejs har virus ændret sig; den er muteret. Mens coronavirus og dens effekter er blevet kvantificeret i grafer og statistikker over smittetal, dødsfald og kontakttal, har antropologer verden over forsøgt at indfange sociale og kulturelle aspekter af pandemien. Ligesom virussen er muteret, har pandemien afkrævet en øget fleksibilitet og acceleration af etnografiske metoder. For hvordan planlægger man et feltarbejde under en epidemi, hvor omstændighederne skifter fra den ene dag til den anden? Hvordan udfører man et feltarbejde, når afstandskrav, nedlukninger og forsamlingsforbud sætter bånd for deltagerobservation, interviews i fysisk samvær med informanter og længerevarende ophold i felten? Og hvilken rolle kan etnografisk viden spille under en epidemi? I denne artikel beskriver vi, hvordan antropologer i forskningsprojektet „HOPE – How Democracies Cope with COVID-19: A Data-driven Approach“ har arbejdet etnografisk i en viral kontekst.

En viral etnografi

En konsekvens af SARS-CoV-2-pandemien blev i februar og marts 2020 en udstrakt nedlukning af det offentlige rum i store dele af verden med omfattende konsekvenser for det private rum. I Danmark førte det til en langvarig nedlukning af store dele af samfundet fra 12. marts 2020. Dette medførte en umiddelbar antropologisk nødvendighed af at undersøge, hvordan virus påvirkede og transformerede hverdagen blandt forskellige befolkningsgrupper i Danmark. Samtidig stillede epidemien og nedlukningen nogle særlige betingelser for det etnografiske arbejde. Den epidemiske kontekst for etnografien var på samme tid med til at betinge genstandsfeltet og den antropologiske metode. Antropolog Celia Lowe be-

skriver viral etnografi som undersøgelsen af, hvordan mikrober transformerer den omkringliggende verden, og hvordan dyr, mennesker og mikrober sameksisterer i denne transformation (Lowe 2017:95). Dette metodologiske afsæt for at forfølge sameksistens med coronavirus rammesatte HOPE-projektets antropologiske komponent, der undersøger, hvordan coronaepidemien udspillede sig i ni lokale danske kontekster og transformerede hverdagslivet. Virus og myndighedernes håndtering heraf har fordret oplevelser og reaktioner, der til tider har været særegne for en enkelt kontekst og andre gange er gået på tværs af flere kontekster.

Foruden at fokusere på de sociale konsekvenser af mikrobiologiske processer har etnografiske metoder og viden antaget en viral form. Ligesom virus hurtigt spredte sig og gennem fysisk kontakt hagede sig fast i celler hos mennesker og dyr, blev evnen til hurtigt at finde vej til forskellige felter gennem eksisterende kontakter og tilpasse sig epidemiens omskiftelighed central for dataindsamlingen. Endvidere er den antropologiske viden indgået i et videnskredsløb, der har informeret den nationale epidemihåndtering og således påvirket virus' muligheder for at sprede sig i befolkningen.

Vi har afsøgt hverdagsliv under epidemien gennem en række kontekstualiserede spørgsmål for hvert af delprojekterne,¹ som strakte sig over kritiske samfundsfunktions, kronisk syge, skoler, unge, etniske minoriteter til modkulturer med alternative fortolkninger af coronasituationen. Tilsammen udgjorde de i alt ni delprojekter en collage af viden om coronaepidemiens konsekvenser på tværs af grupperinger i det danske samfund.

Delprojekterne knytter sig til tre overordnede tematikker. Delprojekterne om personer med henholdsvis psykiske sygdomme, ADHD og kroniske lungesygdomme fremskriver krisens konsekvenser for somatiske og psykiske sårbarheder i coronakrisen. Projekterne på skolen, fødevarelageret og hospitalet fokuserer i højere grad på coronarestriktionernes betydning for hverdagen på arbejdspladsen og frontlinjearbejdets konsekvenser for den enkeltes hverdag i øvrigt; disse projekter fokuserer også på institutionelle sårbarheder. Endelig kaster delprojekterne om unge, etniske minoriteter og autoritetskritiske grupper lys på, hvordan coronakrisen har affødt forskellige former for social stigmatisering og oplevelser af at blive overset, men også frustration og vrede.

Den forhåndenværende felt

Det klassiske etnografiske feltarbejde er sædvanligvis et produkt af indgående planlægning i samspil med det sociale livs uforudsigelighed. Fra en projektidé indfinder sig, til man har oparbejdet adgang, defineret et forskningsspørgsmål, lagt en plan for, hvilke metoder der skal tages i brug, og rejst penge til projektet,

går der ofte lang tid, inden man som etnograf sætter sin fod i felten (jf. Marshall & Rossman 1995; Bundgaard & Gammeltoft 2018; Marcus 2016). George Marcus beskriver den paradoksale relation mellem antropologiens vedholdende idealisering af det langsommelige etnografiske arbejde og ønsket om at bidrage med aktuel viden (Dalsgaard & Nielsen 2016:3; Marcus 2016:145). Under coronaepidemien har behovet for aktuelle kvalitative indsigter krævet en accelerering af det etnografiske arbejde.

Den antropologiske komponent har løftet den væsentlige opgave i HOPE-projektet at skabe varieret og kvalitativt forankret viden om forskellige behov, opfattelser og adfærdsmønstre i befolkningen. Herigennem har det antropologiske arbejde bidraget til, at epidemihåndteringen kunne styrkes gennem en indgående viden om, hvordan coronavirus transformerede hverdagslivet i meget forskellige sammenhænge, og hvilke erfaringer sameksistensen mellem virus og mennesker skabte. Corona blev meget hurtigt, hvad Marcel Mauss beskriver som en total social kendsgerning (Mauss 2002 [1923-1924]:100), hvori alle aspekter af samfundet – økonomi, politik, socialt liv osv. – er manifesteret i en eller anden grad. I lyset af virus' hurtige spredning opstod et behov for hurtigst muligt at igangsætte dataindsamling på tværs af forskellige grupper i samfundet. Med de ovenfor nævnte delprojekter søgte vi at dække befolkningsgrupper, som kunne bidrage med forskellige perspektiver på og oplevelser af krisen, samtidig med at de også repræsenterede signifikante positioner: mennesker med særlige sårbarheder, andre, som skulle være til stede fysisk på arbejdspladsen, mens andre arbejdede hjemme, og grupper, der på forskellige tidspunkter blev italesat som særligt problematiske af politikere og i medier i Danmark. Den præcise sammensætning af felterne var dels en pragmatisk afsøgning af umiddelbart tilgængelige felter i dagene umiddelbart efter nedlukningen i marts 2020 og dels en prioritering af særligt relevante felter i forhold til virus, som man kendte den på det tidspunkt. Eksempelvis måtte vi afstå fra at inddrage plejehjem i undersøgelsen, da vi ikke umiddelbart kunne skabe adgang, mens vi prioriterede lungesygdom som felt, givet virus' alvorlige påvirkning af luftvejene.

I flere af delprojekterne kunne vi mobilisere dele af allerede eksisterende netværk, hvilket gjorde det muligt relativt hurtigt at skabe adgang for feltarbejde. Et eksempel herpå er delprojektet, der handler om hverdagslivet med ADHD under coronakrisen. Inden krisens begyndelse havde Vandborg påbegyndt sit ph.d.-projekt om tid og tidshåndtering i familier, der lever med ADHD. Hun havde desuden som uddannet sygeplejerske tidligere arbejdet i en ADHD-klinik. Vandborg kunne således trække på stor viden og forforståelse og bringe sit netværk i spil. I såvel dette som i delprojekterne om psykiske sygdomme og kronisk lungesygdom har Facebook endvidere spillet en central rolle i rekrutteringen af informanter. I delprojektet om kro-

nisk lungesygdom resulterede et opslag i Lungeforeningens Facebook-gruppe og en invitation i deres ugentlige nyhedsbrev hurtigt i respons fra 103 personer. Tallet alene tyder på, at projektet havde stor relevans for denne gruppe.

Det forudgående kendskab har i flere tilfælde tilladt os at indtage dobbeltroller som både insider og outsider i vores respektive felter. Her har vi kunnet træde ind i kontekster, som vi på forskellig vis havde forudgående kendskab til, så vi hurtigt kunne igangsætte dataindsamling. I bogen *Rapid Ethnographies*, der blev til under COVID-19-pandemien, beskriver Cecilia Vindrola-Padros, hvordan eksisterende viden er med til at skabe en mere fokuseret etnografisk tilgang (Vindrola-Padros 2021:54-55). Ved lige netop at trække på vores forskellige forudgående netværk og kendskab til en række felter var vi i stand til at accelerere den indledende adgangsforhandling og introduktion til felterne. Vores forudgående kendskab betød, at vi fra starten var i stand til at specificere vores forskningsspørgsmål til de respektive felter. I flere af delprojekterne kendte vi desuden og havde opbygget tillidsrelationer til de personer, der blev vores informanter.² Denne dobbelte relation har haft etiske implikationer, der har afkrævet refleksioner om grænsen mellem den forudgående relation og relationen som antropolog og informant. Strategien har dog også betydet, at vi i flere felter har kunnet bruge mindre tid på kortlægning af interne strukturer og relationer og i højere grad anlægge et mere specifikt fokus på coronaepidemiens konsekvenser i den respektive kontekst (jf. Vindrola-Padros 2021:54-55; Wall 2015). Ligeledes har det forudgående kendskab til felterne også betydet, at vi i tillæg til den viden, vi har tilegnet os gennem udsagn fra vores informanter, har kunnet identificere forandringer i felten afstedkommet af coronaepidemien.

Feltarbejde på afstand af informanten

Risikoen for smitte og myndighedernes retningslinjer var et vilkår for etnografisk arbejde under coronakrisen. Virus producerede et behov for at udvikle en fleksibel etnografi, der kunne tilpasses epidemiens ændringer. Det gav dårligt plads til klassiske etnografiske dyder såsom langvarig, fysisk tilstedeværelse. Marcus har tidligere argumenteret for antropologi som en open-ended designproces, der kontinuerligt revideres (Marcus 2009:28). Evnen til løbende at tilpasse sin metode efter felten er altså ikke særegent for vores virale etnografi. Vores antropologiske arbejde under coronakrisen adskiller sig dog ved den akuthed, hvormed dataindsamlingen skulle igangsættes, og hvordan vi dynamisk og kontinuerligt måtte navigere og tilpasse os den virkelighed, som virus og epidemihåndtering formede. Fremfor at være resultat af en indgående metodisk designproces blev de enkelte feltarbejder formet og sammensat sideløbende med dataindsamlingen

i en accelereret feedbackproces, hvor skift i epidemien har affødt skift i vores fokus. Et eksempel herpå ses i delprojektet om de hospitalsansattes hverdag under epidemien. Her havde akutmodtagelsen på et større universitetshospital fra starten udgjort hovedfokus. Akutmodtagelsen havde gennemgået en større omorganisering for at imødekomme et stort indtog af patienter med covid-19, der dog udeblev i den tidlige del af epidemien. I kontrast hertil oplevede en anden by i Danmark at blive regionalt epicenter. Her så man et højt smittetryk blandt både patienter og ansatte på det lokale regionshospital. Ved at inkludere ansatte herfra, hvor situationen adskilte sig markant fra universitetshospitalet, fik vi mulighed for at opnå en mere nuanceret forståelse for epidemiens konsekvenser for det danske hospitalsvæsen.

For mange etnografer verden over betød smitterisikoen, at feltarbejdet foregik helt eller delvist digitalt gennem eksempelvis telefonsamtaler og videochat (fx Brinkworth et al. 2020:97; Lems 2020). På samme måde kom vores etnografi til at spejle mange af vores informanternes (og vores egen) øvrige hverdag, hvor arbejds møder, undervisning og fysisk samvær var rykket online. De politiske og samfundsmæssige greb for at inddæmme coronavirus skabte således en fælles erfaring mellem antropolog og informant, ligesom de betingede mødet og samværet med informanter. Da vi var ude af stand til at udføre fysisk feltarbejde blandt eksempelvis personer med kronisk lungesygdom og elever i grundskolen under nedlukningen, blev ugentlige dagbogsindlæg, logbøger og andre refleksionsøvelser centrale metodiske greb i dataindsamlingen.

Dagbøgerne, der er skrevet in medias res, giver et særligt indblik i forandringer i den enkeltes hverdag og følelser som følge af coronakrisen og de omskiftelige retningslinjer. Et eksempel på det er Grethe, der er 78 år og med i delprojektet om erfaringer med kronisk lungesygdom. I perioden 13. maj til 2. juli 2020 skrev Grethe 16 dagbogsindlæg. Her beskriver hun sine ture til fysioterapeuten, sin glæde ved endelig at kunne holde et fysisk møde i den bestyrelse, hun er med i, og sin ærgrelse over at få endnu en rejse aflyst som resultat af Udenrigsministeriets anbefalinger. Samtidig optræder Grethes demenssyge mand, der bor på plejehjem, centralt i alle indlæggene sammen med beskrivelsen af den tristhed og frustration, der følger af først ikke at måtte besøge ham og senere af de begrænsede besøgstider og -forhold.

Jeg er rigtig ked af det, fordi jeg stadig kun må besøge min mand på plejehjemmet i en halv time to gange om ugen i et telt i baghaven til plejehjemmet. Jeg tror, at han er i langt større fare for at dø af ulykkelighed og ensomhed end af covid-19.

Dagbogsmaterialet tydeliggør både konkrete hverdags erfaringer og emotionelle – og i tilfælde som Grethes uigenkaldelige – konsekvenser af krisen.

Også nogle elever i grundskolen skrev dagbog. Under nedlukningen i foråret 2020 fik eleverne som en del af deres skolearbejde stillet en række corona-relaterede refleksionsopgaver, som vi fik lov at indsamle. En gruppe elever i 8. klasse har således skrevet essays med overskriften „Da min verden lukkede ned“. Skoleopgaverne giver et indblik i, hvad der fyldte for den enkelte – for én er det koncentrationsbesvær i onlineundervisning, for en anden er det tilvænnin-gen til en ny dagsrytme. De tydeliggør ligeledes gennemgående tematikker som savnet af venner og glæden ved at tilbringe mere tid med forældre og søskende. Tekstmaterialet, der baserer sig på åbent formulerede opgaver, har givet et indblik i elevernes hverdag og de tanker og oplevelser, som epidemien har affødt.

Konsekvenserne af coronaepidemiens viralitet var således ikke alene objekt for det etnografiske arbejde, men også med til at sætte de metodiske rammer for det antropologiske projekt at undersøge epidemikontrollens konsekvenser. Disse rammer var med til at generere særlige indsigter i styrker og udfordringer hos eksempelvis kronisk syge lungepatienter og skoleelever.

Etnografisk risikovurdering

Den store bevægelse fra det fysiske til det virtuelle er dog ikke hele fortællingen om samfundet under nedlukningen. Nogle felter havde samfundskritisk status, hvor ansattes fysiske tilstedeværelse var nødvendig og udpeget som central for samfundets opretholdelse under epidemien. Det gjaldt eksempelvis hospitaler og fødevarerlagre. Ligeledes åbnede nogle områder af samfundet tidligere end andre, men med helt nye rammer og mulighedsrum for menneskeligt samvær. Skolen var et sådant område. Her var skolegården nu opdelt i adskilte legeområder og eleverne i nye sociale konstellationer.

I andre dele af samfundet såsom blandt informanterne i delprojektet om systemkritiske fællesskaber fastholdt man og insisterede på det fysiske nærvær på trods af virus og støttede ikke de rammer for eksistens, som myndighedernes retningslinjer udstak. I sådanne fællesskaber, hvor de dominerende rammer blev af-skrevet, var den fysiske, etnografiske tilstedeværelse afgørende for at skabe forståelse og indsigt i modbilleder af epidemiens samfundsmæssige konsekvenser. I epidemiens kontekst blev antropologens sikkerhed og risiko for smitte pludselig en nødvendig vurdering at foretage. Den fysiske deltagerobservation på skole, hospital og fødevarerlager såvel som i de systemkritiske fællesskaber krævede, at både ledelsen af den antropologiske komponent, de respektive informanter og institutioner og den enkelte antropolog vurderede, at det var forsvarligt og trygt. Coronavirus skabte særlige krav og overvejelser om sikkerhed, retningslinjer og

værnemidler, der ikke alene var objekt for dataindsamlingen, men også centrale elementer i aftaler om adgang og muligheder for denne dataindsamling.

Det forholdt sig omvendt for delprojektet om de systemkritiske fællesskaber. I disse grupper blev der rejst tvivl om alvorligheden af covid-19 og tiltag som afstandskrav og mundbind, der blev gjort lovpligtig flere steder i det offentlige rum i løbet af sensommeren 2020. I levestedsskabet Stjernepaladset oplevede Lehrmann således, hvordan kram, fællesspisning, nærkontakt og fravalg af håndsprit var en fast del af dagligdagen. Havde Lehrmann insisteret på at følge myndighedernes retningslinjer, bruge mundbind og undvige kram, ville det have undermineret muligheden for at udføre feltarbejde. Også i de fysiske felter smeltede vores forskningsobjekt således sammen med rammerne for dataindsamlingen.

Den virale etnografi skabte særlige muligheder for metodiske eksperimenter. Det virale rammesatte i udstrakt grad metodologiske greb og medførte opmærksomhed på og refleksion over, hvordan virus transformerede både felten og etnografens tilstedeværelse.

Muterende metoder

Som så mange andre forudså vi ikke i foråret 2020, at coronaepidemien ville strække sig ind i 2021. Mens dataindsamlingen i de syv indledende delprojekter sluttede i sensommeren 2020, fortsatte coronavirus med at sprede sig i Danmark og resten af verden som resultat af dens evne til at skabe nye mutationer. HOPE-projektets antropologiske komponent gik ind i en ny fase, hvor metoderne ændrede form. Mens den kvalitative dataindsamling det første halve år af epidemien foregik adskilt fra projektets kvantitative komponenter, blev disse nu delvist integreret i det etnografiske arbejde.

Steffen Jöhncke beskriver, hvordan man som antropolog i tværfaglige samarbejder ofte oplever at træde ind i felter, hvor samarbejdspartnere allerede er eksperter på et givet område, og hvor der eksisterer forskellige faglige interesser (Jöhncke 2018:128-29). Coronaepidemien skabte imidlertid en ikke før set samfundssituation med en meget begrænset forudgående ekspertviden om en sådan krises sociale og kulturelle konsekvenser. Denne situation affødte et generelt behov for viden på tværs af fagligheder på baggrund af en fælles interesse i at bidrage til epidemihåndteringen. Siden marts 2020 har HOPE-projektet indsamlet store mængder spørgeskemadata på tværs af en række lande,³ der omsat til grafer og søjlediagrammer viser udviklingen i tematikker såsom befolkningens indstilling til myndighedernes håndtering af coronakrisen, vaccinetilslutning og grader af ængstelighed og optimisme. Samlet i rapporter er disse resultater løbende blevet

gjort offentligt tilgængelige på forskningsprojektets hjemmeside, ligesom de er blevet delt med de nationale myndigheder og i den forbindelse jævnligt refereret til på pressemøder om håndtering af coronakrisen. Dette kvantitative materiale har tydeliggjort tendenser i, hvordan coronaepidemien har påvirket befolkningen i Danmark. Statistiske tendenser forklarer ikke nødvendigvis de underliggende faktorer. Tal fra starten af oktober 2020 viste for eksempel, at omkring 80 procent af befolkningen ville tage imod en kommende vaccine (Petersen & Roepstorff 2020a:12). Men de forklarede ikke, hvad tilliden til vaccinen skyldtes, hvad der var på spil for de sidste 20 procent, eller hvad der potentielt kunne ændre disse holdninger. Her kom etnografien til at spille en central rolle.

I forbindelse med udrulningen af vacciner imod corona udførte vi i starten af 2021 en række fokusgruppintervjuer med unge samt personer med kroniske lungesygdomme. Ydermere udførte vi en række kortere interviews på offentlige steder i Aarhus og på Vaccinationscenter Silkeborg. Dette materiale viste, hvordan vaccinerne for mange udgjorde et håb for coronaepidemiens afslutning. Materialet tydeliggjorde dog også, hvordan en person samtidig med at tilslutte sig vaccinen kunne opleve tvivl relateret hertil. Et eksempel herpå er Keld, der er deltager i delprojektet om kroniske lungesygdomme, og som i et fokusgruppintervju i starten af januar 2021 fortæller: „Jeg tager glædeligt imod hver eneste vaccination, for så glad er jeg for livet [griner].“ I samme interview giver Keld dog også udtryk for en tvivl relateret til den hurtige udvikling af vaccinen og producenternes incitamenter:

Og kan vi allesammen være trygge ved, at de alle sammen kun har vores bedste i deres optik, eller er det bare, at de skal tjene penge, eller hvad er det? Nu ser de en mulighed for det på en eller anden måde, ikke? Jeg håber det selvfølgelig ikke. Jeg håber selvfølgelig, de har rent mel i posen. Men jeg kan godt have mine tvivl nogle gange.

Endvidere kunne vi se, hvordan det at tage imod en vaccine for mange udgjorde en samfundspligt – hvad enten de fik tilbudt den populære vaccine fra Pfizer-BioNtech eller den mindre populære fra AstraZeneca, der senere blev fjernet fra det danske vaccineprogram (Nørholm & Kristensen 2021).

Det etnografiske materiale har været med til at synliggøre vigtigheden af at anerkende tvivl og behovet for transparens for at opretholde tillid til såvel vaccinerne som myndighederne selv. Det etnografiske arbejde har bidraget til HOPE-rapporterne og er beskrevet i blogposts på forskningsprojektets hjemmeside.

De ni antropologiske delprojekter har anvendt en række forskellige kvalitative metoder, heriblandt fysisk feltarbejde, virtuelle interviews og dagbøger, der kan placeres inden for kendte etnografiske traditioner. Med integrationen af

kvantitative data fik vores metodologi efter september 2020 i højere grad karakter af et såkaldt „sequential explanatory design“ (Ivankova et al. 2006:4-5). Her tog dele af vores etnografiske dataindsamling og analyse udgangspunkt i kvantitative observationer. Mens statistisk materiale bidrog med en generel forståelse af befolkningens erfaringer med corona, var det etnografiske arbejde ikke alene med til at forfine og forklare de statistiske fund (ibid.). Den indfangede også perspektiver, der ikke afdækkes af spørgeskemaet. Vi opsøgte folk på lettilgængelige lokationer som biblioteker og kulturinstitutioner, viste dem epidemiens grafiske repræsentationer og bad dem dele deres tanker om dem. Graferne skabte et konkret og fokuseret udgangspunkt for at udføre interviews med en række danskere og indfange deres umiddelbare refleksioner over egen og andres håndtering af coronakrisen. Trods epidemiens allestedsnærvær gjorde det konkrete udgangspunkt i grafer og søjlediagrammer det muligt at holde interviewene korte og fokuserede, så det var muligt hurtigt at bearbejde materialet. Ved at tage udgangspunkt i den seneste rapport kunne vi bidrage med aktuelle etnografiske observationer i den næste, der udkom nogle uger senere. På trods af geografiske begrænsninger har indsigerne været med til at forklare og uddybe de statistiske observationer. I løbet af september og oktober 2020 viste det statistiske materiale eksempelvis en svagt faldende tillid til, at den danske regering førte den nødvendige politik i forhold til håndteringen af coronavirus (Petersen & Roepstorff 2020b:17). Vi spurgte efterfølgende om den enkeltes oplevelser af den politiske håndtering af corona, om tanker om den statistiske fordeling, og hvordan det harmonerede med erfaringer i ens egen hverdag. Interviewene tydeliggjorde en oplevelse af manglende videnskabelig evidens for regeringens beslutninger og en generel træthed over den lange krise som konkrete årsager til faldet i tilliden (Petersen & Roepstorff 2020c:14).

HOPE-rapporterne er løbende blevet delt med de ansvarlige myndigheder, ligesom der fra forskellige medier har været interesse i kvalitative såvel som kvantitative datafund. Mens det er umuligt at måle etnografiens effekt, har den således haft potentiale til at informere myndighedernes beslutningsprocesser. Der synes da også at være et vist sammenfald mellem statsminister Mette Frederikssens beskrivelse i sin nytårstale 1. januar 2021 af, hvordan befolkningen stod sammen gennem „... alle de små handlinger, som summer op til den store bedrift“ (regeringen 2021) og udtrykket „mikrovalg“, der blev introduceret i den dengang seneste HOPE-rapport i en beskrivelse af interviewpersonernes strategier for at holde en coronasikker jul (Petersen & Roepstorff 2020d:9).

Etnografi på sociale medier

I efteråret 2020 fik en populær dansk influencer deaktiveret sin profil på Facebook efter at have delt information om corona i strid med myndighedernes udmeldinger. Det pirrede vores interesse for repræsentationer af corona på Facebook. På den baggrund udviklede vi en struktureret ugentlig indsamling af offentligt tilgængelige data på Facebook gennem CrowdTangle, et digitalt redskab, der tillader brugeren at indsamle og følge udviklingen i offentlige Facebook-opslag (CrowdTangle 2021). Med brug af CrowdTangle indhentede vi data i form af Facebook-opslag på baggrund af specifikke søgeord såsom „vaccine“, „vaccination“ og „maske“, sideløbende med at vi fulgte udvalgte grupper og sider. I disse onlinefora indtog vi en passiv, ikke-participatorisk position (Costello et al. 2017:1) som „fluen på væggen“. Vi deltog ikke i de samtaler og diskussioner, der fandt sted. I stedet indsamlede vi data om for eksempel gruppernes vækst og overordnede holdninger til vacciner og regeringen uden anden kontekstualiserende viden om personerne bag opslagene end deres medlemskab i den specifikke gruppe. Mens denne position kan kritiseres for den minimale dialog og fraværet af fælles vidensproduktion mellem etnograf og informanter (op.cit.4), gav datasættet et særligt indblik i mobilisering af modstand mod myndighedernes coronastrategi, der i høj grad syntes at finde sted online.

Facebook-materialet gav os adgang til synspunkter hos dele af befolkningen, der havde en mere kritisk holdning til regeringen og sundhedsmyndighederne og supplerede således delprojektet om systemkritiske fællesskaber. Facebook-materialet gav os mulighed for at inkludere nye perspektiver, eksempelvis i forbindelse med beslutningen om at aflive samtlige danske minkbesætninger i november 2020. Efterfølgende kunne vi i Facebook-materialet identificere en tendens til polarisering. Dette kom til udtryk i en kvantitativ forøgelse af både regeringspositive og regeringsnegative grupper, men også i måden, hvorpå medlemmerne i de to typer af grupper kritiserede den anden position for enten at bryde grundloven eller for at tro, at de selv kunne have håndteret krisen bedre (Kristensen 2020). Sammen med fokusgruppematerialet tydeliggjorde Facebook-data også forskellige idéer om frihed knyttet til henholdsvis vaccinetilslutning og -modstand (Kristensen 2021; Kristensen et al. 2021).

Grænser for etnografien?

Integrationen af kvalitativ og kvantitativ metode samt den akuthed, hvormed både grafelicitationerne og Facebook-data er indsamlet og analyseret, afføder spørgsmålet om, i hvilken grad man kan karakterisere denne del af dataindsam-

lingen som etnografisk. Hvem er egentlig de mennesker, der indgår i undersøgelsen? Hvordan kan en række forholdsvis korte interviews med tilfældigt udvalgte personer, der snarere minder om voxpopjournalistik end etnografi, samt ikke-participatorisk dataindsamling på sociale medier erstatte det længerevarende feltarbejde, hvor dyb viden opstår i relationen mellem etnograf og informant? Og hvad betyder det for analysen og den etnografiske „thick description“ (Geertz 1973:9-10), at den foregår mere eller mindre synkront med dataindsamlingen og således ikke er genstand for den længerevarende fordøjelsesproces, der oftest følger etnografisk dataindsamling?

Vindrola-Padros argumenterer for, at antropologen, der udfører feltarbejde i sit eget nærmiljø, oplever sine informanter i andre kapaciteter end „blot“ informanter, når hun ikke aktivt indsamler data (Vindrola-Padros 2021:19). Dette afføder et spørgsmål om, hvorvidt det giver mening at tale om afgrænsede felter, man som etnograf træder ind i og forlader igen på bestemte tidspunkter (op.cit.19-20). Vindrola-Padros argumenterer for, at felten konstrueres og performes (ibid.). Mens vi havde begrænset kontakt med informanter uden for feltarbejdet, synes Vindrola-Padros' iagttagelser alligevel relevante for det etnografiske arbejde under coronaepidemien. Konsekvenserne af epidemien var nemlig ikke alene noget, vi som antropologer observerede og undersøgte, men også noget, vi som borgere og som sociale individer selv oplevede samtidig og sammen med vores informanter. Ligesom mange af vores informanter har vi i vidt omfang arbejdet hjemmefra, hvilket i fleres tilfælde har skullet koordineres med ligeledes hjemsendte børn, ægtefæller og bofæller. I vores privatliv har vi som størstedelen af befolkningen indskrænket vores fysiske kontakt til venner og familie og kontinuerligt lavet risikovurderinger. Og ligesom resten af befolkningen levede vi i uvished om, hvordan verden ville se ud om to uger, endsige to år. Corona var en integreret del af projektets hverdag, som vi som feltarbejdere ikke kunne træde ud af, holde fri eller rejse hjem fra, som man kan under andre forhold. James Faubion argumenterer for en gentænkning af det antropologiske projekt, der ikke begrænser sig til tiden tilbragt i felten, men også inkluderer den evaluering, artikulation, tænkning og gentænkning, der opstår i samtale med kolleger (Faubion 2009:163; Vindrola-Padros 2021:20). I HOPE-projektet er den etnografiske vidensproduktion sket i en vekselvirkning mellem udsagn fra og observationer blandt informanter og de fælles og individuelle refleksioner, der er spundet ind i det etnografiske teams egen indlejring i en hverdag defineret af corona. Analysen af de kortere, voxpoplignende interviews såvel som spørgsmålene, der ligger bag, har således været informeret af de autoetnografiske erfaringer og observationer, der følger af selv at være indlejret i en felt, der snarere end at være geografisk afgrænset udgøres af coronaepidemiens virale tilstand.

Tilbage til hjemmekontoret

I løbet af sommer og efterår 2020 kunne dataindsamlingen foregå fysisk, men ved juletid blev det danske samfund lukket ned for anden gang. Med stigende smittetal, lukkede offentlige institutioner og forsamlingsforbud betød dette, at vi igen måtte gentænke den kvalitative dataindsamling. Med udgangspunkt i præmissen om, at epidemihåndteringen styrkes gennem øget viden om befolkningens tanker, behov og oplevelser, blev nuanceringen af HOPE-rapportens grafer tænkt ind i andre sideløbende dele af den etnografiske komponents arbejde.

På dette tidspunkt påbegyndtes delprojektet om unge, der i den offentlige debat var blevet tillagt stor skyld for smittespredning. Delprojektet fulgte blandt andet i perioden oktober-december 2020 en kommunalt nedsat ungekriseledelse, hvor unge repræsentanter fra forskellige kultur- og uddannelsesinstitutioner var med til at rådgive kommunen om håndtering af coronasmitten. Vi deltog i ungekriseledelsens onlinemøder, og en gruppe af medlemmerne af ungekriseledelsen deltog efter jul i en onlinefokusgruppe, og flere kom til i løbet af foråret 2021. Fokusgrupper og interviews gav rum for en kontinuerlig samtale om de unges hverdag og trivsel under coronakrisen. Her kunne vi også udforske spørgsmål, der opstod på baggrund af de kvantitative datas udsving.

I december 2020 viste de kvantitative data for eksempel en stadig stigende grad af både ensomhed og stress blandt unge i Danmark (Petersen & Roepstorff 2020d:14). Omkring samme tid fik unge i medierne tilskrevet både skyld for et stigende smittetal og ansvar for nedbringelsen af smitten. Unge blev anset som en robust gruppe i kraft af deres lave risiko for et alvorlig forløb, hvis de blev smittet, men det etnografiske materiale fremhævede en særlig sårbarhed blandt unge. Den relaterede sig blandt andet til oplevelser af hverken at kunne være i nuet eller lægge planer for fremtiden, ligesom nedlukningen forhindrede en fælles udvikling med andre unge. Der har fra både myndigheders og mediers side været interesse for disse indsigter, der er blevet fremlagt i diverse medier såvel som for repræsentanter fra Børne- og Undervisningsministeriet.

Virtuel etnografi er ikke en ny disciplin. Men i modsætning til studier af blandt andet computerspillet World of Warcraft og online støttefora (fx Nardi 2010; Miller et al. 2016; Høybye 2016) fordredes vores anvendelse af det virtuelle hverken af en særlig interesse for det virtuelle som metode eller et ønske om at undersøge en gruppe mennesker, for hvem virtuelle rum eller virtuelle verdner havde særlig betydning. Tværtimod blev metoden dikteret af forsamlingsforbud og nedlukning og formet af en samfundsmæssig kontekst, hvor virtuelle interviews syntes at være den bedst tilgængelige og sikreste måde at indfange de forskellige gruppers erfaringer på under coronakrisens nedlukninger. Mens den virtuelle mediering af fokusgrupperne kan synes at kompromittere den etnografiske

intimitet mellem informant og etnograf, var onlinemøder og -undervisning blevet en integreret del af særligt de unges liv. Det virtuelle rum synes således at afspejle andre dele af deres hverdag og erfaringer med coronanedlukning. Formatet gjorde det ikke blot muligt at samle folk på tværs af landet, det betød også, at vi gennem kameraet fik et særligt indblik i deltagernes hverdagsliv, som vi ville have været afskåret fra i en klassisk fokusgruppeopsætning. Mens én informant således tilbragte et interview med en cigaret i en solstråle på sin altan, var en anden en dag optaget af at holde øje med sin søn og sørge for at holde børne fjernsynet kørende i baggrunden.

De oversete grupper

Mens HOPEs spørgeskemabaserede statistiske materiale har fremskrevet generelle tendenser i befolkningen, fortæller det intet om de personer, der enten ikke er blevet inviteret til at udfylde skemaet eller har valgt det fra. Dette er blandt andet relevant i delprojektet om systemkritiske fællesskaber, hvor flere informanter udviste bekymring for HOPE-projektets relation til magthaverne. I en samtale om et HOPE-spørgeskema udtrykker informanten Jørn sin skepsis således:

Det er slet ikke for frihedskæmpere, det her spørgeskema. Jeg stoler slet ikke på det. Jeg antager i udgangspunktet, at det er designet bevidst til at narre befolkningen under et påskud under, at vi søger information. Men det handler om, hvordan de skal køre næste kampagne. Det er det, jeg ser i udgangspunktet, og de spørgsmål er fuldstændig forvrøvlende. De er slet ikke designet til at finde ud af noget, tænker jeg umiddelbart.

Coronaskeptikernes mistillid og kritik af myndighedernes epidemihåndtering har affødt en skepsis over for grupperne selv blandt majoritetsbefolkningen, medieerne og politikere. De syntes i den forbindelse ofte at blive kategoriseret som en homogen gruppe under termer som „konspirationsteoretikere“ og „sølvpapirshatte“. Denne reduktion af modstanden besværliggør en dialog og negligerer en frustration og systemkritik, der rækker ud over epidemihåndteringen (jf. Balthazar 2021). Etnografien har spillet en central rolle i undersøgelsen af mobiliseringen af modstand, og hvad der ligger til grund for den. Det materiale, Lehrmann har indsamlet, viser blandt andet, hvordan der er tale om en flerhed af meget forskellige græsrodsbevægelser, og hvordan store dele af kritikken i højere grad handler om generelle samfunds- og magtstrukturer end om selve epidemien.

Politikere og medier har på visse tidspunkter i epidemiforløbet også søgt at problematisere minoritetsetniske borgeres adfærd under coronakrisen. Mediernes historier har blandt andet handlet om smitterisiko ved eidfester, smitteudbrud i

boligområder med mange minoritetsetniske borgere og tilbageholdenhed i forhold til vaccination. Det har været kendetegnende, at minoritetsetniske borgere selv sjældent er blevet hørt. Ligesom i delprojektet om systemkritiske fællesskaber var det i projektet om minoritetsetniske borgere centralt at undgå at reproducere de stereotype repræsentationer, der var med til at skabe grundlaget for delprojekterne. Mens vi har spurgt ind til hverdagen under coronakrisen, har vi også bedt informanterne reflektere over potentialer og faldgruber ved et projekt, der fokuserer på en så divers gruppe af mennesker samlet under en betegnelse som „etniske minoriteter“. Sådanne spørgsmål har været med til at udvikle og skærpe delprojekterne og åbnet for samtaler om oplevelser med og konsekvenser af den offentlige diskurs – både i og uden for coronakonteksten.

Flere minoritetsetniske informanter beskrev, hvordan lokale initiativer havde stået for oversættelse af coronainformation for på den måde at gøre den tilgængelig for særligt ældre personer med begrænset kendskab til dansk. Dette peger på, at data fra HOPE-spørgeskemaerne, der er på dansk, kun i begrænset omfang repræsenterer minoritetsetniske dele af befolkningen. Ved at inkludere en bred vifte af grupper i samfundet – heriblandt skeptikere af projektet og grupper, der synes under- og misrepræsenterede – har den antropologiske komponent i højere grad kunnet nuancere erfaringerne med epidemikontrollens konsekvenser. Mens nogle oplevelser – herunder savn under nedlukning – går på tværs af materialet, tydeliggør det etnografiske materiale også, hvordan andre oplevelser – for eksempel oplevelser med udskamning – snarere knytter sig til nogle specifikke grupperinger. Disse nuancer giver en forståelse for den samfundsmæssige distribution af sårbarhed i Danmark.

Metodisk fleksibilitet

Kirsten Hastrup skriver i introduktionen til bogen *Ind i verden*, at „metoden må altid bøje sig for felten“ (Hastrup 2010:10). Som vi har beskrevet ovenfor, har de første to år af coronaepidemien i tråd med denne pointe løbende afkrævet en gentænkning af klassiske etnografiske metoder som deltagerobservation og interviews. Ligesom vi fra starten tog udgangspunkt i „forhåndenværende felter“, har den etnografiske værktøjskasse også efterfølgende været betinget af de rammer og kravet om metodisk fleksibilitet, som coronakrisen har sat. I den etnografiske komponent af HOPE-projektet har vi således lånt vores metodiske greb fra forskellige etnografiske traditioner, herunder blandt andet virtuel etnografi, netnografi og fokuseret etnografi. Fremfor at insistere på at holde fast i specifikke metoder har de metodiske valg dels været præget af de vilkår, der var for at gennemføre etnografi blandt bestemte befolkningsgrupper i en situation med stærkt begræn-

seede muligheder for social interaktion, og dels været formet af det akutte behov for at kunne nuancere og uddybe de kvantitative resultater med kvalitative observationer. Disse behov er både formet af HOPE-projektets overordnede præmis om, at epidemihåndtering styrkes gennem en øget viden om befolkningen, og af det etnografiske forskningsteams egne håb om både undervejs og i kølvandet på epidemien at kunne bidrage med kontekstualiserede indsigter om håndteringen af coronakrisen i Danmark og dens polyvalente betydning.

De hyppige omslag i epidemiens udvikling og det akutte behov for dokumentation heraf har afstedkommet, at refleksionerne over de epistemologiske konsekvenser af de respektive metoder er foregået sideløbende med dataindsamlingen snarere end forud for den. I sin artikel „Viral Ethnography“, hvis titel har inspireret denne artikel, beskriver Celia Lowe den virale etnografi som en form for „multi-species ethnography“ (Lowe 2017:92). Det er samspillet mellem vira og samfundslivet, denne etnografi studerer. Meget af det, der vil blive publiceret fra HOPE-projektets antropologer i de kommende måneder og år, vil passe ind under denne beskrivelse. Men i denne artikel har vi trukket metaforen i en lidt anden retning ved at fokusere på de metodologiske begrænsninger og muligheder, den virale kontekst skabte. I sit arbejde henviser Lowe til virologer, der kalder influenza for en „kvasiart“ (op.cit.626), fordi den befinder sig på kanten til liv uden at være en organisme. Det samme gælder coronavirus. Og måske gælder det også den etnografi, vi har praktiseret under coronakrisen. I samspillet mellem de forskellige kvalitative metoder og en gruppe etnografers praksis, er der opstået en art kvasiethnografi. Denne afspejler ikke umiddelbart de klassiske etnografiske dyder om det længerevarende feltarbejde og efterfølgende databearbejdning, men opnår alligevel en etnografisk karakter gennem den kontekstualiserende antropologiske refleksion og teoretisering af materialet, der har fundet sted i den etnografiske komponent og sideløbende med dataindsamlingen. Denne kvasiethnografi har afstedkommet en dybere forståelse for de kvalitative aspekter af befolkningens erfaringer med coronavirus og covid-19, som ikke ville kunne frembringes uden den antropologiske refleksion.

Viden i kredsløb

Mens vi ovenfor har beskrevet, hvordan de etnografiske metoder i HOPE-projektet har måtte tilpasses virus' mutation, kan i hvert fald dele af den etnografiske viden ligeledes siges at være blevet viral. Den indgår og spredes sammen med HOPE-projektets kvantitativt baserede resultater i et kredsløb, hvor viden om den danske befolknings adfærd og holdninger påvirker myndighedernes beslutninger, hvilket igen påvirker befolkningen og så fremdeles. Men hvilken forskel

gør det, når etnografisk viden får en plads i et sådan kredsløb? Fra et feltarbejde forberedes, til dataindsamlingens afsluttes, og den første publikation udkommer, går der ofte lang tid, hvor materialet analyseres, debatteres og fremskrives. I det tidsrum kan mange ting i felten nå at ændre sig. I tråd med dette lød en af overskrifterne ved Sundhedsantropologisk Årsmøde 2021 således: „Hvorfor kommer antropologerne først, når festen er forbi?“ (Københavns Universitet 2021). Mens den længerevarende analyseproces tillader en mere dybdegående bearbejdelse af det etnografiske materiale, sætter den samtidig et benspænd for aktualiteten af det materiale, der til sidst publiceres. Dette er ikke optimalt i det accelererede behov, som coronakrisen har skabt for ny viden baseret på kvantitative såvel som kvalitative metoder. Her har en forcering af samtlige processer – forberedelsen, indsamlingen og bearbejdningen af data – været nødvendig for etnografiens mulighed for at bidrage med aktuelle data til håndteringen af krisen. På trods af de metodemæssige kompromisser afstedkommet af denne acceleration kan det etnografiske materiale med sine nuanceringer af det kvantitative materiale være med til at styrke kvaliteten af det vidensgrundlag, som myndighedernes håndtering af coronasituationen står på. Hvor det statistiske materiale er centralt for forståelsen af tendenser i befolkning under krisen, har beslutningstagernes inddragelse af de kvalitative iagttagelser potentiale til at sikre, at beslutningerne opleves som meningsfulde i befolkningen og derfor måske også i højere grad bliver omsat i praksis.

Coronakrisens omskiftelighed har krævet en gentænkning af etnografisk metode. Greb fra ellers forskellige etnografiske traditioner er blevet kombineret, og de ellers ofte længerevarende processer før, under og efter feltarbejdet er accelereret i et forsøg på at bringe etnografisk viden og nuancering til beslutningstagernes bord. Konsekvenserne af coronaepidemien har ikke alene udgjort den etnografiske komponents forskningsobjekt, men er også noget, vi som borgere i Danmark og sociale individer har haft personlige erfaringer med. Den etnografiske vidensproduktion i HOPE-projektet har udspillet sig i en vekselvirkning mellem de forskellige metodiske greb og de refleksioner, der er udsprunget af det etnografiske teams egen indlejring i en samfundskrise defineret af SARS-CoV-2 og dennes omskiftelighed. Mens det klassiske feltarbejdes varighed ofte sætter et benspænd for muligheden for at bidrage til en omskiftelig politisk dagsorden, har den virale etnografi under coronaepidemien gjort det muligt at bidrage med aktuelle, kvalitative indsigter i epidemiens betydning for knap så synlige befolkningsgrupper i Danmark og dermed styrket det vidensgrundlag, som håndteringen af coronakrisen har stået (eller burde stå) på.

Noter

1. Fakta om HOPE-projektet

Forskningsprojektet HOPE har, finansieret af Carlsbergfondet, siden marts 2020 indsamlet og analyseret forskellige typer data fra Danmark og en række andre lande for derigennem at skabe indblik i, hvordan demokratier håndterer coronakrisen. Projektet er et samarbejde mellem Aarhus Universitet, Københavns Universitet og Danmarks Tekniske Universitet. Mens KU-komponenten har fokuseret på sociale medier og DTU-komponenten på befolkningens mobilitet under coronakrisen, har forskere på Aarhus Universitet indsamlet spørgeskemadata om befolkningens adfærd og holdninger, og den antropologiske komponent har fokuseret på en række grupperes erfaringer med livet under epidemien. Projektet baserer sig på præmissen om, at viden om menneskelig adfærd er central for epidemiens udvikling og derfor også for kontrollen af den. Denne artikel omhandler den antropologiske komponents arbejde.

Om den antropologiske komponent af HOPE-projektet

Ledes af Andreas Roepstorff, Jens Seeberg og Mette Terp Høybye.

Følgende har arbejdet som forskningsassistenter med specifikke delprojekter og/eller med tværgående analyse:

- Annette Dorman: Erfaringer med risiko og resiliens hos sundhedsprofessionelle.
- Cathrine Dahlgren Garbers: Erfaringer med social isolation og resiliens hos psykisk sårbare.
- Catrine Sundorf Kristensen: Covid-19-epidemiens betydning for danske detailansattes arbejdsliv. Unges erfaringer under epidemien. Tværgående analyse.
- Malthe Barnkob Lehrmann: Opfattelser af demokrati i en krisetid blandt systemkritiske fællesskaber. Tværgående analyse.
- Charlotte Nørholm: Børn og unges erfaringer og sociale liv. Tværgående analyse.
- Gitte Vandborg: Erfaringer og håndtering af usikkerhed og uforudsigelighed i hverdagslivet med ADHD.
- Lea Kronborg Vestergaard: Erfaringer med usikkerhed og risiko hos personer med kronisk lungesygdom.
- Julie Kampe Ziska: Minoritetsetniske borgeres hverdag under coronakrisen. Tværgående analyse.

2. Af hensyn til anonymisering har vi ikke konkretiseret, hvilke felter der her er tale om.

3. Danmark, Frankrig, Italien, Storbritannien, Sverige, Tyskland, USA, Ungarn.

Litteratur

Balthazar, Ana Carolina

2021 Ethnography of the Right as Ethical Practice. *Social Anthropology* 29(2):337-38. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.13044>.

Brinkworth, Jessica, Korinta Maldonado, Ellen Moodie & Gilberto Rosas

2020 Visceral Non-Presence. *Ethnography in the Age of COVID*. *Journal of Legal Anthropology* 4(1):92-100. <https://doi.org/10.3167/jla.2020.040107>.

Bundgaard, Helle & Tine Gammeltoft

2018 Projekttdesign. Fra idé til projekt. I: H. Bundgaard, A.O. Mogensen & C. Rübrow (red.): *Antropologiske projekter. En grundbog*. Side 21-38. København: Samfundslitteratur.

Costello, Leesa, Marie-Louise McDermott & Ruth Wallace

2017 Netnography. Range of Practices, Misperceptions, and Missed Opportunities. *International Journal of Qualitative Methods* 16:1-12. <https://doi.org/10.1177%2F1609406917700647>.

- CrowdTangle
2021 About Us. <https://help.crowdtangle.com/en/articles/4201940-about-us>. Hentet 17. januar 2022.
- Dalsgaard, Steffen & Morten Nielsen
2016 Introduction. Time and the Field. In: S. Dalsgaard & M. Nielsen (eds): Time and the Field. Pp. 1-19. New York: Berghahn Books. <https://doi.org/10.3167/sa.2013.570101>.
- Faubion, James
2009 The Ethics of Fieldwork as an Ethics of Connectivity, or the Good Anthropologist (Isn't What She Used to Be). In: J. Faubion & G. Marcus (eds): Fieldwork Is Not What It Used to Be. Learning Anthropology's Method in a Time of Transition. Pp. 145-64. Ithaca and London: Cornell University Press. <https://doi.org/10.7591/9780801463594-009>.
- Geertz, Clifford
1973 The Interpretation of Cultures. New York: Basic Books.
- Hastrup, Kirsten (red.)
2010 Introduction. Den antropologiske videnskab. I: K. Hastrup: Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode. 2. udgave. Side 9-34. København: Hans Reitzels Forlag.
- Høybye, Mette Terp
2016 Engaging the Social Texture of Internet Cancer Support Groups. Matters of Presence and Affectivity in Ethnographic Research on the Internet. Journal of Contemporary Ethnography 45(4):451-73. <https://doi.org/10.1177%2F0891241615574287>.
- Ivankova, Nataliya, John W. Creswell & Sheldon L. Stick
2006 Using Mixed Methods Sequential Explanatory Design. From Theory to Practice. Field Methods 18(1):2-30. <https://doi.org/10.1177%2F1525822X05282260>.
- Jöhncke, Steffen
2018 Projektets sociale relationer. I: H. Bundgaard, A.O. Mogensen & C. Rubow (red.): Antropologiske projekter. En grundbog. Side 125-36. København: Samfundslitteratur.
- Kristensen, Catrine Sundorf
2020 Minkgate, CrowdTangle and Political Polarization. <https://hope-project.dk/##Minkgate%2C%20CrowdTangle%20and%20Political%20Polarization>. Hentet 17. januar 2022.
- 2021 Nej til COVID-19-vaccinen. Om vaccinemodstand og et spørgsmål om frihed. <https://hope-project.dk/##Nej%20til%20COVID-19-vaccinen%3A%20Om%20accinemodstand%20og%20et%20sp%C3%B8rgsm%C3%A5l%20om%20frihed>. Hentet 17. januar 2022.
- Kristensen, Catrine Sundorf, Charlotte Nørholm & Julie Kampe Ziska
2021 Tilslutning og tvivl. Danskernes tanker om tilslutning til COVID-19-vaccinen. <https://hope-project.dk/##Tilslutning%20og%20tvivl%3A%20Danskernes%20tanke%20om%20tilslutning%20til%20COVID-19-vaccinen>. Hentet 17. januar 2022.
- Københavns Universitet.
2020 Udsat. MSA Årsmøde 2020. Epidemier i lyset af COVID-19. <https://sundhedsantropologi.dk/arrangementer/msa-aarsmoede-2020-epidemier-i-lyset-af-covid-19/>. Hentet 17. januar 2022.

- Lems, Annika
2020 The (Im)possibility of Ethnographic Research during Corona. Max Planck Institute for Social Anthropology. <https://www.eth.mpg.de/5478478/news-2020-06-11-01>. Hentet 17. januar 2022.
- Lowe, Celia
2010 Viral Clouds. Becoming H5N1 in Indonesia. *Cultural Anthropology* 25(4):625-49. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2010.01072.x>.
2017 Viral Ethnography. Metaphors for Writing Life. In: The Multispecies Editing Collective. *Troubling Species: Care and Belonging in a Relational World*. RCC Perspectives: Transformations in Environment and Society 1:91-96. <https://doi.org/10.5282/rcc/7779>.
- Marcus, George E.
2009 Introduction. Notes toward an Ethnographic Memoir of Supervising Graduate Research through Anthropology's Decades of Transformation. In: J. Faubion & G. Marcus (eds): *Fieldwork Is Not What It Used to Be. Learning Anthropology's Method in a Time of Transition*. Pp. 1-34. Ithaca, NY: Cornell University Press. <https://doi.org/10.7591/9780801463594-002>.
2016 Afterword. Ethnography between the Virtue of Patience and the Anxiety of Belatedness Once Coevalness Is Embraced. In: S. Dalsgaard & M. Nielsen (eds): *Time and the Field*. Pp. 144-55. New York: Berghahn Books. <http://doi.org/10.3167/sa.2013.570110>.
- Marshall, Catherine & Gretchen B. Rossman
1995 *Designing Qualitative Research*. Newbury Park: Sage.
- Mauss, Marcel
2002 [1923-1924] *The Gift. The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London & New York: Routledge.
- Miller, Daniel, Elisabeth Costa, Nell Haynes, Tom McDonald, Razvan Nicolescu, Jolynna Sinanan, Juliano Spyer, Shriram Venkatraman & Xinyuan Wang
2016 *How the World Changed Social Media*. London: UCL Press. <http://doi.org/10.14324/111.9781910634493>.
- Nardi, Bonnie
2010 *My Life as a Night Elf Priest. An Anthropological Account of World of Warcraft*. Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press and The University of Michigan Library. <https://doi.org/10.1353/book.1093>.
- Nørholm, Charlotte & Catrine Sundorf Kristensen
2021 Fremtidens vacciner. Danskernes tanker om COVID-19-vaccinens betydning for fremtiden. <https://hope-project.dk/##Fremtidens%20vacciner%3A%20Danskernes%20tanker%20om%20COVID-19-vaccinens%20betydning%20for%20fremtiden>. Hentet 17. januar 2022.
- Petersen, Michael Bang & Andreas Roepstorff
2020a Danskernes adfærd og holdninger til corona-epidemien, 9. oktober 2020. https://hope-project.dk/##reports/danskernes_adfaerd_og_holdninger/versions/09-10-2020. Hentet 17. januar 2022.
2020b Danskernes adfærd og holdninger til corona-epidemien, 24. oktober 2020. https://hope-project.dk/##reports/danskernes_adfaerd_og_holdninger/versions/24-10-2020. Hentet 17. januar 2022.
2020c Danskernes adfærd og holdninger til corona-epidemien, 6. november. https://hope-project.dk/##reports/danskernes_adfaerd_og_holdninger/versions/06-11-2020. Hentet 17. januar 2022.

2020d Danskernes adfærd og holdninger til corona-epidemien, 16. december. https://hope-project.dk/#/reports/danskernes_adfaerd_og_holdninger/versions/16-12-2020. Hentet 17. januar 2022.

Regeringen

2021 Mette Frederikssens nytårstale 1. januar 2021. <https://www.regeringen.dk/aktuelt/statsministerens-nytaarstale/mette-frederikssens-nytaarstale-1-januar-2021/>. Hentet 17. januar 2022.

Vindrola-Padros, Cecilia

2021 Rapid Ethnographies. A Practical Guide. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108623568>.

Wall, Sarah Stahlke

2015 Focused Ethnography. A Methodological Adaptation for Social Research in Emerging Contexts. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 16(1). <https://doi.org/10.17169/fqs-16.1.2182>.